

Л.Ковач

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ЗАКАРПАТТЯ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Здобуття Україною державної незалежності змінило суспільний статус української нації та етнічних спільнот, що проживають на її території, дало могутній поштовх до їх національно-культурного відродження.

Сформована за роки незалежності нормативно-правова база створила надійне підґрунтя для гармонійного поєднання інтересів усіх етнонаціональних компонентів українського суспільства, рівних умов для їхньої активної участі в державотворчих процесах, забезпечення балансу і потреб розвитку як етнічної більшості, так і етнічних меншин.

Права громадян — представників різних національностей, а також гарантії цих прав, у тому числі і в культурно-освітній сфері, зафіксовані в Конституції України (1996 р.), законах України «Про національні меншини в Україні» (1992 р.), «Про мови в Українській РСР» (1989 р.), «Про громадянство» (1991 р.), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1992 р.), «Про інформацію» (1992 р.), «Про радіо і телебачення» (1993 р.), «Про освіту» (1991 р.), «Про вищу освіту» (2002 р.), «Про місцеве самоврядування» (1997 р.), міжнародно-правових актах — «Рамковій конвенції про захист національних меншин»

(ратифіковано Законом України від 1997 р.), «Європейській хартії регіональних мов або мов меншин» (2003 р.) та деяких інших. Також національним законодавством беруться до уваги такі документи, як Гаазькі рекомендації з прав національних меншин на освіту (1996 р.) та Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин (1998 р.). Крім цього, чинне законодавство України передбачає захист прав національних меншин шляхом укладення міждержавних договорів та угод. Такі договори або угоди наша країна уклала з Російською Федерацією, Угорщиною, Польщею, Словаччиною, Румунією, Молдовою, Литвою та іншими країнами.

За оцінками таких авторитетних міжнародних організацій, як ООН, РЄ, ОБСЄ, українське законодавство щодо захисту прав національних меншин відповідає принциповим засадам і основним вимогам міжнародно-правових стандартів у цій сфері¹.

Водночас, об'єктивним критерієм оцінки конкретних законодавчих актів є суспільна результативність їх реалізації. Світовий та вітчизняний досвід переконливо доводить, що універсальних схем ідеального етнонаціонального функціонування суспільства не існує, але вироблені й перевірені практикою ціннісні орієнтири дають можливість оптимального забезпечення правових засад гармонізації міжнаціональних відносин. Наскільки вони є адекватними й ефективними в нашій державі, прослідкуємо на прикладі Закарпатської області.

Згідно зі Всеукраїнським переписом населення 2001 р. в області проживає 1 млн. 10 тис. 127 (80,5%) українців; 151,5 тис. (12,1%) угорців; 32,2 тис. (2,6%) румунів; 30,9 тис. (2,5%) росіян; 14,0 тис. (1,1%) циган; 5,7 тис. (0,5%) словаків; 3,6 тис. (0,3%) німців; 1,5 тис. (0,1%) білорусів².

Для задоволення їхніх освітніх та культурних потреб створена мережа навчальних закладів, яка приведена у відповідність з національним складом населення. Так, станом на 2003/04 навчальний рік на території області функціонувало: 575 шкіл з українською мовою навчання (151 310 тис. учнів), 69 — з угорською (16 070 учнів), 30 — українською і угорською (9 332 тис. учнів), 12 — румунською (3 318 учнів), 3 — російською (1 442 тис. учнів), 9 — ромською та українською (5 385 учнів), 2 — румунською, російською, українською (1 379 учнів).

Мережа дошкільних навчальних закладів включає 390 — з українською мовою виховання (19 796 дітей) 1 — російською (71 ди-

тина), 65 — угорською (2 226 дітей), 2 — румунською (54 дитини), 18 — змішаною (1 457 дітей), 1 зі словацькою та українською мовами виховання (826 учнів)³. Нещодавно, за сприяння Міжнародного фонду «Відродження» у місті Ужгород організовано перший в Україні ромський дитячий садок⁴.

Підвищенню ефективності навчально-виховного процесу значною мірою сприяє активний обмін учнями та студентами зі спорідненими установами зарубіжних країн. Щоліта група студентів словацького відділення Ужгородського національного університету виїжджає на двотижневу лінгвістичну практику до Словаччини. Університет також направляє студентів кафедри на мовне стажування до інституту мовної підготовки Братиславського університету.

Крім цього, випускники загальноосвітніх навчальних закладів краю за цільовими направленнями вступають до вищих навчальних закладів Угорщини, Словаччини, Румунії та Молдови, з якими підписані відповідні міждержавні угоди. Так, згідно з Угодою між управлінням освіти і науки Закарпатської облдержадміністрації та Кошицьким крайовим шкільництвом Словацької Республіки у 2003 р. на навчання до вищих навчальних закладів Словаччини зараховано 6 випускників загальноосвітніх шкіл області. Всі вони — словацької національності⁵.

За даними, які наводять О.Берегасі, І.Черничко, І.Орос — автори праці «Мова, освіта, політика» — станом на 1991 р. у вищих навчальних закладах Угорщини навчалося 27 закарпатських юнаків і дівчат; в 1992 р. їх кількість зросла до 53 осіб, в 1993 р. — до 80 осіб, в 1995 р. — до 88 осіб. У 1996 р. — 66 осіб, вихідців із Закарпаття, закінчили навчання в угорських навчальних закладах⁶. Однак прикрим є той факт, що більшість з них не повертається додому, а залишається працювати в Угорщині.

Невід'ємною складовою навчально-виховного процесу в області є недільні школи. У них не лише вивчають рідну мову, але й відбувається важливий процес усвідомлення дітьми своєї належності до етнонаціональної спільноти. Учні знайомляться з особливостями традицій і культурним надбанням свого народу, беруть участь у роботі фольклорних гуртків, стають учасниками аматорських колективів. Відкриваються ці школи при загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, вищих навчальних закладах, професійно-технічних училищах за наявності двох і більше різновікових класів та не менше 8 осіб для міської місцевості; у сільській місцевості — незалежно від їх кількості, але не більше 15-20 осіб у класі. Рішен-

ня про відкриття недільних шкіл приймають виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів. Фінансування цих шкіл здійснюється за рахунок коштів засновників (громадських організацій, громадських фондів, культурно-освітніх організацій), а також державного і місцевого бюджетів. Оплата праці вчителів відбувається згідно з чинним законодавством. Підпорядковуються школи органам державного управління освітою.

Станом на 2003/04 навчальний рік на Закарпатті функціонувало 8 недільних шкіл. З них 3 єврейські — в містах Ужгород (46 учнів), Мукачеве (11 учнів), Хуст (26 учнів); 1 польська — м. Ужгород (126 учнів); 1 вірменська — м. Ужгород (90 учнів), та 3 ромські — м. Ужгород (56 учнів), с. Концово Ужгородського району (43 учні), смт. В. Березний (27 учнів) недільні школи⁷.

Іншою формою задоволення потреб національних меншин в області стало впровадження практики вивчення їхніх національних мов у загальноосвітніх школах. Так, вивчення словацької мови і літератури як предмета введено в усіх класах Старожницької загальноосвітньої школи Ужгородського району. У місцях компактного проживання словаків у Перечинському, Великоберезнянському, Мукачівському, Свалявському, Ужгородському районах вивчення словацької мови введено факультативно⁸.

Угорську мову як предмет протягом 2003/04 навчального року вивчало 1 268 тис. учнів⁹. Російську мову факультативно викладали у 81 школі (10 592 учні), угорську — у 16 школах (900 учнів), румунську — в 1 школі (16 учнів), українську — в 4 школах (231 учень)¹⁰.

Починаючи з 2002 р. на базі Ужгородської школи №14 працюють класи для циганських дітей зі спортивним ухилом (футбол, волейбол, баскетбол). Свою майстерність діти можуть показати на спеціально створених міні-футбольному, волейбольному та баскетбольному майданчиках міста під час змагань та конкурсів, що організовуються за фінансової підтримки обласного товариства «Амаро Дром» («Наш шлях»). Головний девіз діяльності товариства «Амаро Дром» — життя без «вулиць», без паління, пияцтва і наркотиків¹¹.

У області функціонують 18 державних вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації¹². Центрами освіти, фундаментальної та галузевої науки є Ужгородський національний університет, Ужгородський державний інститут інформатики, економіки і права, Мукачівський технологічний інститут, Мукачівський гу-

манітарно-педагогічний інститут, Інститут електронної фізики НАН України, Закарпатський художній інститут, Гірсько-Карпатська дослідна станція. У 1998 р. при Ужгородському національному університеті почав свою роботу Центр гунгарології¹³. Станом на 2004 р. центром проведено п'ять міжнародних наукових конференцій, видано сім монографій, виходить щорічний журнал «Акти гунгаріка». Підготовлено та затверджено на вченій раді Ужгородського університету шкільний угорсько-український словник для учнів відповідних загальноосвітніх шкіл, на видання якого держава виділила 35 тис. грн. (тираж — 10 тис. примірників). Також видано шкільний українсько-угорський та угорсько-український фразеологічний словник¹⁴.

Ужгородський державний університет на сьогодні є чи не єдиним в Україні вищим навчальним закладом, в якому представники національних меншин складають вступні іспити рідною мовою (угорською, російською, румунською, словацькою). В університеті функціонують угорське, румунське, словацьке, німецьке відділення філологічного факультету. В 2004 р. за ініціативи культурно-просвітницького товариства «Романі Яг» в університеті відкрито першу в Україні кафедру ромології. Серед головних предметів кафедри — історія, культура та традиції ромів. Передбачається, що створена кафедра буде науково-методичним центром підготовки кваліфікованих викладачів для недільних ромських шкіл¹⁵. У 2005 р. на базі історичного факультету Ужгородського національного університету відкрито кафедру угорської історії та європейської інтеграції¹⁶.

Крім цього, на окремих факультетах (біологічному, фізикоматематичному, хімічному, історичному та факультеті романо-германської філології) з-поміж абітурієнтів угорської, румунської та словацької національних меншин готуються вчителі відповідних предметів навчального плану загальноосвітньої школи, які в основному задовольняють кадрові потреби цих шкіл¹⁷.

Угорською мовою підготовка вчителів початкових класів для шкіл з національною мовою навчання проводиться також в Мукачівському педагогічному коледжі. У 1994 р. у м. Берегово відкрито угорськомовний педагогічний інститут (приватної форми власності), який до 1996 року був філіалом Ніредьгазького педагогічного інституту. Угорською мовою здобувають фахову освіту також в окремих групах Мукачівського державного аграрного

технікуму, Ужгородському училищі культури, Берегівських медичному та професійно-технічному училищах¹⁸.

Велика увага органів державної влади і місцевого самоврядування приділяється питанням фінансового забезпечення, зміцнення матеріально-технічної бази установ освіти та культури. Лише у 2003 р. для забезпечення діяльності дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів з вивченням мов національних меншин з обласного бюджету було виділено 21, 8 млн. грн.; на випуск підручників, навчальних посібників та методичної літератури — 1 млн. 177, 3 тис. грн¹⁹. Введено в експлуатацію будинок культури в угорському селі Салівка Ужгородського району; виділено приміщення для угорської бібліотеки та здійснено реконструкцію будівлі для центру циганської культури в м. Ужгороді. Обласна державна адміністрація виділила кошти на придбання сценічних костюмів та музичних інструментів для народного циганського ансамблю «Романі Яг» (м. Ужгород).

21 жовтня 1999 р. за ініціативи облдержадміністрації в Ужгороді було відкрито Центр культур національних меншин Закарпаття. Центр є державним, культурно-інформаційним, організаційно-методичним та консультативним закладом. Його основні завдання — сприяти відновленню духовного потенціалу національних меншин та створювати умови для всебічного розкриття їхньої самотності²⁰. На базі Центру національні товариства області мають можливість безкоштовно проводити збори, конференції, культурно-масові заходи, приймати гостей. Створено Координаційну Раду Центру, членами якої є голови національно-культурних товариств, працівники органів державної виконавчої влади та творчої інтелігенції. Керівництво облдержадміністрації та обласної ради бере активну участь у засіданнях Координаційної Ради Центру. У реалізації своїх завдань Центр тісно співпрацює з міжнародними фондами та організаціями. Так, за сприяння та фінансової підтримки фонду «Відродження» в Україні проведено ряд семінарів голів національно-культурних товариств з правових питань, з проблем соціального захисту, співпраці національно-культурних товариств із засобами масової інформації та міжнародними фондами; семінар-практикум голів національно-культурних товариств та керівників недільних шкіл національних меншин, а також три тренінги вчителів недільних шкіл. Центром розроблено і здійснено проект «Кордони єднання», головна мета якого — за допомогою Карпатського фонду налагоджувати і здійснювати контакти між національно-культурними

товариствами Закарпаття з аналогічними громадськими самоврядними організаціями територій Угорщини, Румунії, Словаччини і Польщі, що входять в Карпатський єврорегіон²¹.

У квітні 2007 р. Закарпатською обласною державною адміністрацією схвалено «Програму забезпечення розвитку освіти, культури, традицій національних меншин області на 2007–2010 роки». На її виконання у 2007 р. планується використати 681,5 тис. грн.; у 2008 р. — 999,0 тис. грн.; 2009 р. — 1194,0 тис. грн.; 2010 р. — 1377,0 тис. грн. Програмою передбачені заходи щодо проведення модернізації навчально-матеріальної бази закладів освіти та культури; впровадження у навчально-виховну практику новітніх педагогічних технологій; поповнення шкільних бібліотек підручниками, навчальними посібниками з української мови і літератури, підручниками та літературою мовами національних меншин, довідковими і методичними матеріалами тощо²².

Однак, незважаючи на позитивні зрушення в системі освіти, існують проблеми, які негативно впливають на стан україномовної освіти як країни в цілому так і її регіонів. Однією з таких проблем є недостатня кількість годин, яку Міністерство освіти і науки України відводить на вивчення державної української мови у школах з мовами навчання національних меншин. Про це свідчить Базовий навчальний план Державного стандарту загальної середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України за №24 від 14 січня 2004 р²³. Державний стандарт загальної середньої освіти — це документ, в якому зведено норми і положення, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти та гарантій держави в її досягненні. Базовий навчальний план основної і старшої школи охоплює дві складові: інваріативну та варіативну. Інваріативна складова передбачає дотримання всіма навчальними закладами, що надають загальну середню освіту, єдиних вимог до загальноосвітньої підготовки учнів. Варіативна складова спрямована на забезпечення індивідуальної орієнтованості змісту освіти. Під час складання типових навчальних планів для учнів спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв і колегіумів дозволяється перерозподіляти між освітніми галузями до 15 відсотків навчального часу, визначеного інваріантною частиною Базового навчального плану.

На основі Базового навчального плану МОН розробляє типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів.

У типових навчальних планах визначається перелік навчальних предметів і курсів, відповідно до змісту освітніх галузей, кількість годин, відведених на їх вивчення у кожному класі. Типові навчальні плани можуть відображати різні варіанти структурування, інтеграції та розподілу навчального змісту за роками навчання в межах годин, визначених Базовим навчальним планом. На основі типових навчальних планів навчальні заклади складають робочі навчальні плани, в яких конкретизується варіативна складова освіти з урахуванням особливостей організації навчально-виховного процесу.

Освітня галузь «Мови і літератури» складається з мовного та літературного компонентів, кожен з яких має свої складові. Зокрема, до мовного компоненту входять: українська мова, мови національних меншин, іноземні мови, а до літературного — українська, зарубіжна, рідна (якщо вона не є українською) література (літературна освіта). Розподіл загальної кількості годин в освітній галузі «Мови і літератури» Базового навчального плану подано в нижченаведеній таблиці.

Таблиця 1²⁴

**Базовий навчальний план
загальноосвітніх навчальних закладів II–III ступенів
(розподіл навчального часу між освітніми галузями)**

Освітні галузі	Загальна кількість годин								
	II ступінь (5–9 класи)			III ступінь (10–12 класи)			II + III ступені (5–12 класи)		
	тиж- день	рік	від- сотків	тиж- день	рік	від- сотків	тиж- день	рік	від- сотків
Інваріативна складова									
Мови і літератури	42	1470	27	19	665	19	61	2135	23,9

Якщо можна погодитися з кількістю годин, що передбачені на вивчення української мови і літератури у школах з російською мовою навчання (за генеалогічною класифікацією споріднені східнослов'янські мови індоєвропейської мовної сім'ї), то незрозумілим є той факт, що для вивчення української мови і літератури у школах, наприклад, з угорською мовою навчання (угро-фінська група уральської сім'ї) відведено таку ж кількість годин, що і в російськомовній школі. Вивчати українську мову росіянам, білорусам, полякам набагато легше, ніж угорцям та румунам. «Потрібно

пам'ятати, що українська й угорська мови за своїм походженням різні, не схожі ані за лексичною, ані за фонетичною чи граматичною структурами. Засвоєння окремих явищ українського граматичного ладу викликає в учнів-угорців труднощі», — пише педагог, яка має досвід роботи в угорськомовній школі²⁵. На думку видатного американського мовознавця Джона Бауга, викладання державної (чи іншої) мови для національних меншин методами рідної — це велика педагогічна і методична помилка, яка призводить до того, що меншина не оволодіває досконало державною мовою²⁶.

Стандарт вивчення мов національних меншин у школах України повинен бути іншим, ніж стандарт вивчення української мови, яка згідно зі статтею 10 Конституції України є державною мовою в Україні. Держава не може висувати однакових вимог до рівня володіння українською мовою і до рівня володіння мовами національних меншин, сфера функціонування яких обмежена. Крім цього, включаючи в інваріативну складову мови національних меншин, держава породжує проблеми з утвердженням державного статусу української мови, перешкоджає розширенню її функціонування не лише в галузі освіти, а й в суспільстві загалом. Логічно було б вилучити з інваріативної частини мови національних меншин як предмет, що вивчається за бажанням учнів (батьків). Держава не повинна ставити вимог до рівнів вивчення предметів за вибором.

Існують проблеми і в самому процесі вивчення державної мови у школах із мовою навчання національних меншин. До 1991 р. українську мову у цих школах ніколи не вивчали. Отже — не набуто відповідного досвіду. Багато вчителів, які навчають української мови і літератури, не володіють мовами меншин, що ускладнює спілкування з учнями. Не вистачає необхідних підручників, словників, іншої літератури. Навіть загальноосвітній рівень педагогічних кадрів, які викладають українську мову у середніх і старших класах, значно нижчий, ніж у інших предметників. Так, серед 201 учителів, які навчають української мови і літератури у школах і класах з угорською мовою навчання, вищу освіту мають лише 85%; 2% — незакінчену вищу, решта — середню педагогічну. З них лише 65% є фахівцями відповідного профілю, 37% — спеціалісти з інших предметів (не українські філологи). Особливо гостро стоїть дане питання в сільських школах, де питома вага спеціалістів зазначеного фаху є дуже низькою. У цих закладах, особливо у школах I–II ступенів, українську мову та

літературу часто викладають інші фахові спеціалісти, які володіють державною мовою.

Із 27 вчителів державної мови у школах і класах з румунською мовою навчання лише 81,5% (22 особи) мають вищу освіту, 1 особа — незакінчену вищу та 4 — середню спеціальну. Але третина з них також не є українськими філологами²⁷.

Тому цілком закономірно, що за даних умов оволодіти державною мовою у школах з угорською та румунською мовами навчання на рівні, який гарантує учням цих шкіл успішну інтеграцію в українське суспільство і є однією з найважливіших умов їх самореалізації, надзвичайно складно. Це частково підтверджують результати анкетування учнів 10–12 класів угорськомовних шкіл області, проведеного Закарпатським угорським інститутом ім. Ф.Ракоці II у 2001 р. За результатами опитування з 595 учнів 10–12 класів шкіл області з угорською мовою навчання 93% респондентів бажає вивчити українську мову на високому рівні і лише 1% не хоче оволодіти державною мовою; але тільки 23% вважає, що оволодіти українською мовою можна у школі²⁸.

Проблема умов і рівня викладання державної мови у школах з мовами навчання національних меншин — це суспільно-політична проблема. Національна меншина, не володіючи на належному рівні українською мовою, не зможе рівноправно брати участь у громадському, економічному, політичному і культурному житті країни, тобто сегрегується. А сегрегація так само шкідлива для національних меншин, як мовна та етнічна асиміляція. Закон України «Про мови в Українській РСР» (1989 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексних заходів щодо всебічного розвитку і функціонування української мови» (1997 р.), Постанова Кабінету Міністрів «Про внесення змін і доповнень до постанови Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 р. №998» (2000 р.) та Національна доктрина розвитку освіти (2002 р.) визначають, що держава гарантує всі необхідні умови для того, щоб національні меншини змогли оволодіти державною українською мовою. Якщо Україна цього справді хоче досягти, тоді викладені вище проблеми обов'язково потрібно вирішувати.

Помітною тенденцією в області є зниження престижу російськомовної освіти: 14 російськомовних шкіл на початок 1989 р.²⁹ і 3 школи — на початок 2003 р. Значною мірою це спричинено виїздом російського етносу до Російської Федерації, інтеграцією

російськомовного населення в українське суспільство, відчутним відпливом дітей титульної національності з російськомовних шкіл. Проте зниження освітньо-виховних показників російськомовної освіти в регіоні значно компенсується широким спектром російськомовних мас-медіа, діяльністю культурних закладів та поширенням російської літератури. В 1993 р. книжковий фонд обласних бібліотек (8,7 млн. екземплярів) на 54,7% складався із російськомовної літератури. В 1997 р. — на 53,2% (4 млн. 102 тис. примірників. В 2001 р. цей показник становив 52,4% (3 795 487 примірників)³⁰. Ще в 1947 р. в області започаткував свою діяльність російський драматичний театр в м. Мукачеве. В його репертуарі — п'єси сучасної світової та російської драматургії. Театр є єдиним російським у західному регіоні України.

Важливу роль у формуванні суспільної думки, збереженні національної самосвідомості, задоволенні інформаційних потреб відіграють засоби масової інформації. Станом на 2003 р. кількість та тираж обласних періодичних видань у краї за мовами видання були представлені в такій кількості: українською мовою — 79 видань, тираж — 304 401 примірників; російською мовою — 1 видання, тираж — 3000 примірників; угорською мовою — 10, тираж — 44 840 примірників; змішаними мовами — 19 видань, тираж — 152 000 примірників. Видавалась 131 назва україномовних книжок, тираж — 86 650 примірників; 8 назв угорськомовних книжок, тираж — 15 000 примірників, 5 назв російськомовних книжок, тираж — 1000 примірників³¹.

Населення Закарпаття також має можливість дивитися телеканали та слухати радіопередачі рідною мовою. Інформацію про річні обсяги теле- та радіопродукції подано в нижченаведеній таблиці (див. табл. 2).

Окрім цього, двічі на місяць випускається телерадіоальманах «Національно-культурні товариства Закарпаття», мета якого — повніше висвітлити життя всіх національностей, які проживають в області. Виходить телевізійна авторська програма мовою русинської спільноти.

У області функціонує 481 клубний заклад, з яких 94 розташовані у місцях компактного проживання національних меншин. З них 76 обслуговують угорців, 11 — словаків, 4 — німців, 3 — румунів. При них діє 455 колективів художньої самодіяльності³³.

Плідна робота щодо розвитку та збагачення духовності населення області здійснюється музейними закладами. В музейних експо-

зиціях знайшли своє відображення історія та культура представників усіх національностей. Так, у Закарпатському краєзнавчому музеї експонуються постійно діючі виставки «Народний одяг Закарпаття», «Народні музичні інструменти», на яких представлено одяг та музичні інструменти всіх національностей краю.

Таблиця 2³²

Річні та квартальні обсяги використання ефірного часу теле- та радіопродукції українською мовою та мовами національних меншин

Мова	Обсяг річний, год.		Обсяг квартальний, год.	
	телепередач	радіопередач	телепередач	радіопередач
українська	593	685	148	172
угорська	95	109	24	27
румунська	55	64	13	15
німецька	24	27	6	7
словацька	24	27	6	7
<i>Усього</i>	791	912	197	228

Характерними для Закарпаття є інтенсивні культурно-мистецькі зв'язки творчої інтелігенції краю із зарубіжними колегами. Такі контакти мистецьких колективів сприяють налагодженню й поглибленню зв'язків у різних сферах життя, взаємозбагаченню та розвитку культур. Так, протягом 1995–2000 рр., на запрошення «Матіці Словенської», у містах Східної Словаччини в різних мистецьких заходах взяли участь народні ансамблі Закарпаття — «Липтаки» (сmt. В. Березний), «Словенка» (с. Середнє), «Бетяри» (с. Сторожниця), «Цинторія» (м. Ужгород). На традиційному фестивалі квітів та інших заходах в угорському місті Ніредьгаза побували заслужений ансамбль танцю «Юність Закарпаття», народний танцювальний ансамбль «Золотий колос» (с. Дяково Виноградівського району), народний вокальний ансамбль «Ружа» (с. Сюрте Ужгородського району), дитячий фольклорний ансамбль «Дзвіночки Карпат» (м. Ужгород) та інші. На запрошення української громади повіту Марамуреш (Румунія) окремі колективи області щороку беруть участь у традиційних фестивалях «Вертеп», а також у святкуванні річниць Т. Шевченка. На ці та інші свята в Румунію виїжджають кращі колективи Рахівського і Тячівського районів. Це, зокрема, народний ансамбль пісні і танцю «Лісоруб» (с. В. Бички), оркестр гуцульських народних інструментів з міста Рахова,

сімейні ансамблі родин Баранів, Гудаків та Маньо із Тячівського району. На фестивалях у Польщі виступали народний ансамбль «Красія» Ужгородського училища культури та народний фольклорний ансамбль «Ужгород» міського Будинку культури³⁴.

Завдяки зусиллям облдержадміністрації відновлено дні добросусідства на кордоні зі Словаччиною, Румунією, Польщею та Угорщиною. У 2003 р. проведено перший фестиваль культур національних меншин Закарпаття та Карпатського євро регіону «Мелодії солоних озер», у рамках якого відбулася зустріч жителів Солотвиного з вихідцями селища, які нині проживають у різних куточках України та за її межами. Стали традиційними свята: словацької народної творчості «Словацька веселіца», румунського мистецтва «Мерцишор», угорського мистецтва, народної творчості німців Закарпаття.

Однак поряд із наявністю позитивних прикладів у задоволенні культурно-освітніх потреб національних меншин залишаються й проблеми. Крім тих, про які вже говорилося, невирішеним в області є питання створення відповідних умов для навчання і виховання дітей національних меншин в сільській місцевості. Проблемним залишається питання забезпечення шкіл з національними мовами навчання необхідними підручниками та посібниками. Насамперед, це стосується шкіл Закарпаття з угорською та румунськими мовами навчання, недільних шкіл тощо. Недостатніми є обсяги фінансування освітніх та культурних закладів.

Загалом же на Закарпатті накопичено цінний позитивний досвід мирного співіснування різних етносів, який заслуговує особливої уваги і може бути врахований для забезпечення національної гармонії в інших регіонах України.

---

¹ *Табачник Д., Попов Г., Пилипенко Т.* Національні меншини України: етнокультурний вимір. — К.: Етнос, 2007. — С.4.

² Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. — К., 2003. — С. 132–133.

³ Міжнаціональні відносини в Україні: стан, тенденції, перспективи. — К.: Етнос, 2004. — С. 113–115.

⁴ Там само. — С. 330.

⁵ *Лойко Л.Л.* Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: Монографія. — К.: Фоліант, 2005. — С. 341–342.

⁶ *Бабинець І.І.* Науково-освітні зв'язки України з Угорською республікою в 1991–2001 рр. (на прикладі Закарпатської області) // Науковий вісник Ужгородського університету. — Серія: Історія. — 2003. — №9. — С. 101.

⁷ Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. — С. 115.

⁸ Міжнаціональні відносини в Україні: стан, тенденції, перспективи. — С. 315–316.

⁹ Там само. — С. 322.

¹⁰ Там само. — С. 114.

¹¹ Там само. — С. 330.

¹² Там само. — С. 115.

¹³ *Черепаня М.І.* Етнокультурні процеси в Закарпатській області // Кордони єднання. Проблеми міжетнічних відносин у карпатському євро регіоні: Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Ужгород 19–21 квітня 2001 р.). — Ужгород: Карпати, 2001. — С. 18.

¹⁴ *Ткач Д.І.* Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: Монографія / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. — К.: МАУП, 2004. — С. 435–436.

¹⁵ *Лойко Л.І.* Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: Монографія. — К.: Фоліант, 2005. — С. 391.

¹⁶ <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/497.htm>.

¹⁷ *Сагарда В.В., Токар М.Ю., Фернега В.С.* Освітньовиховні проблеми національних меншин Закарпаття. — Ужгород, 2000. — С. 62.

¹⁸ *Ерделі К.* (голова Брегівської районної ради) Злагода — річ конкретна // Віче. — 2004. — №12 (153).

¹⁹ Там само. — С.111–112.

²⁰ *Арканова О.* Перший в Україні // Новини Закарпаття. — 1999. — 23 жовтня. — С. 2.

²¹ Міжнаціональні відносини в Україні: стан, тенденції, перспективи. — С. 111–112.

²² <http://www.carpathia.gov.ua/ua/catalog/tem/876htm>

²³ <http://www.mon.gov.ua/education/average>

²⁴ Там само. <http://www.mon.gov.ua/education/average>

²⁵ *Берегасі А.* Українська мова у школах з угорською мовою навчання у соціолінгвістичному аспекті // <http://www.ualogos.kiev.ua/tex.htm>

²⁶ *Vaugh D.* Out of the Mouths of Slaves: African American language and educational Malpractice. — Austin: University of Texas Press, 1999.

²⁷ *Сагарда В.В., Токар М.Ю., Фернега В.С.* Освітньовиховні проблеми національних меншин Закарпаття. — С. 64–65.

²⁸ *Берегасі А.* Назв. праця // <http://www.ualogos.kiev.ua/tex.htm>

²⁹ *Малець О.О.* Етнополітичні та етнокультурні процеси на Закарпатті 40–80 х рр. ХХ ст. / Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 — етнологія / Ужгородський національний університет. Інститут народознавства НАН України. — Л., 2002. — С. 14–15.

³⁰ *Зан М.П.* Етнокультурний розвиток росіян Закарпаття (1989–2001) // Науковий вісник Ужгородського університету. — Серія: Історія. — 2003. — №9. — С. 121.

³¹ Міжнаціональні відносини в Україні: стан, тенденції, перспективи. — С. 121.

³² Там само. — С. 119.

³³ <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/497.htm>.

³⁴ *Рак П.М.* (начальник управління культури Закарпатської державної адміністрації) Про практику дружніх творчих зв'язків Закарпаття з країнами Карпатського євро регіону // *Кордони єднання. Проблеми міжетнічних відносин у карпатському євро регіоні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород 19–21 квітня 2001 р.).* — С. 62–64.